

مطالعه تطبیقی حکمت اشراق سهروردی و نمایشنامه هنگامه ای که آسمان شکافت از نصراالله قادری

محمد یوسفی زاده
کارشناسی ارشد کارگردانی نمایش

چکیده

سهروردی خود را زنده کننده حکمت ایرانیان و مسلمانان می داند که می توان از آن دو چیز فهمید: یکی آن که پیشینه حکمت او ایرانی، اسلامی است و دیگر آن که او خود مبدع حکمت اشراق است ولی وجهی از این حکمت در ایران بوده و در روزگار او به فراموشی سپرده شده و او آن را زنده کرده است. در این مقاله به مقایسه تطبیقی نمایشنامه هنگامه ای که آسمان شکافت و حکمت سهروردی پرداخته شده است که بر این مسئله که نمایشنامه یادشده، حکمتی اشراقی بوده، مهر تأیید می زند.

مقدمه

سهروردی در دورانی که حکمت مشاء یعنی بازار بحث و استدلال رواج داشت، ظهور کرد. او در جستجوی مشرق حقیقت به فلسفه ایرانیان باستانی رسید و حکمت آنها را که مبتنی بر نور و ظلمت بود، در حکمت اشراق زنده کرد [۱].

اگرچه آئین ایرانیان تا زمان سهروردی دچار تغییرهای زیادی شده بود که سرنوشت طبیعی هر آیینی هست، اما سهروردی خود را از کفر و الحاد مجوس برکنار کرد و خود را پیرو حقیقت و خمیره حکمت آنها دانست [۲]. خمیره حکمت، جاودانی است و مخفیانه و آشکارا به حیات خود ادامه می دهد. از اینروست که حکمت ایرانیان پس از شش قرن انزوا در دوره اسلامی، سرانجام توسط سهروردی حیاتی دوباره پیدا کرد. البته حکمت ایرانیان پیش از سهروردی در عرفان ایرانی وارد شده بود و گروه های زیادی همچون اخوان الصفا و اسماعیلیه به حکمت ایرانی گرایش داشتند [۳]، ولی هیچ یک همچون سهروردی کتابی مدون و منظم از حکمت ایرانیان ارائه ندادند و کسی در این کار بر وی پیشی نگرفته بود [۴].

حلقه اتصال سهروردی با ایرانیان، عرفان ایرانی است. او به سرچشمه های حکمت خود اشاره می کند و می گوید: خمیره حکمت خسروانی به حلاج و بایزید و خرقانی و خمیره حکمت فیثاغوری به ذوالنون مصری و ابوسهل تستری می رسد [۵]. امکان آشنایی او با این عارفان چه از طریق کتاب و چه از راه سخنان شفاهی و سینه به سینه وجود داشته است [۶]. علاوه بر آن سهروردی با سه واسطه (احتمالاً) شاگرد فارمدی است. فارمدی از طرفی مرید ابوالقاسم کرکانی است که افکارش به عقاید حلاج نزدیک است و از طرفی دیگر از خرقانی تلقین ذکر می گرفته است [۷].

سهروردی به منابع مکتوب حکمت خود اشاره نکرده است که به نظر می رسد در آن روزگار رسم نبوده که به منابع خود اشاره کنند.

استفاده از اصطلاحات خاص ایرانیان برای بیان مفاهیم فلسفی، یکی از دلایلی است که ما را بر این که آئین ایرانیان نیز حکمتی اشراقی است، مصمم می سازد. بررسی شباهتها و تفاوتهای حکمت سهروردی و ایران را باستان چندان هم بیراه نیست زیرا کمک قابل توجهی به روشن شدن این موضوع که سهروردی حکمت ایرانیان را زنده کرده، می کند.

نمایشنامه هنگامه ای که آسمان شکافت

این نمایش مذهبی در یک قالب روایی ساخته و پرداخته گردیده است. در این نمایش، ماجرای کربلا از دید یک ایرانی روایت می شود. یکی از مردان جنگاور ایرانی که عاشق شاهزاده ایران است در پی اسیری او توسط اعراب مهاجم به ایران و بردن او به دیار عرب به دنبال او روانه می گردد و وارد یک ماجرای رقابت عشقی می شود. شاهدخت ایرانی، حضرت شبیر را به همسری بر